

CMENTARZ WOJENNY W MUSZYNIE

Cmentarz — a właściwie kwatery wojskowa — w Muszynie zbudowany został w 1916 roku jako jeden z 400 cmentarzy założonych i urządzonych w Galicji Zachodniej przez Oddział Grobów Wojennych przy Dowództwie Okręgu Wojskowego w Krakowie. W ewidencji austriackiej nosi numer 345 i należy do X Okręgu Cmentarnego limanowsko-nowosądeckiego. Komendantem tzw. Oddziału Oczyszczania Pobojozisk, któremu przydzielono X Okręg, był porucznik rezerwy Wiktor Śamanek, a po nim — od kwietnia 1917 roku — oficer landszturmu kapitan Gustaw Ludwig. Ludwig był monachijskim architektem pochodzącym z Moraw (urodzony w Brnie), któremu powierzono kierownictwo prac projektowych w X Okręgu. Zaprojektował on i nadzorował budowę większości cmentarzy w tym Okręgu, w tym cmentarza w Muszynie. Warto dodać, że kapitan Ludwig był głównym projektantem największego cmentarza bitwy pod Limanową w grudniu 1914 roku, zbudowanego na jabłonieckim wzgórzu w Limanowej, a także głównego cmentarza bitwy pod Gorlicami, na wzgórzu Korczak w Gorlicach. Prócz całych nekropolii Gustaw Ludwig projektował też żeliwne krzyże nagrobne, charakteryzujące się ciekawą ornamentacją, opartą na motywach roślinnych. Jeden z takich krzyży zdobi pomnik cmentarza w Muszynie.

Powstanie cmentarza w Muszynie jest związane z działaniami wojennymi w rejonie Muszyna — Bardiów.

W latach 1914-1915 był to obszar operacyjny 3 Armii Austro-Węgierskiej (dowódca — generał Svetozar Boroewić von Bojna), która zabezpieczała południowe skrzydło bitwy pod Limanową i Łapanowem w grudniu 1914 roku, a w marcu i kwietniu 1915 roku stoczyła bój z dywizjami XXIV Korpusu 8 Armii rosyjskiej generała Brusilowa, usiłującymi w rejonie Zborowa przejść na południową stronę Karpat.

Na krótko, w pierwszych dniach grudnia, rejon Muszyna zajęły wojska rosyjskie, 1 grudnia 1914 roku oddziały 4 dywizji kawalerii z 3 Armii Austro-Węgierskiej zostały wyparte z doliny Popradu (z tego okresu pochodzi również cmentarz wojenny w Barcicach), z Rytra i Muszyna, i wycofały się w rejon Starej Lubowli. IX Korpus 3 Armii gen. Boroewicia skoncentrowany został do obrony strategicznej linii kolejowej Koszyce — Bohumin. Kwatera sztabu 3 Armii znajdowała się w Koszycach.

3 grudnia toczyły się niewielkie potyczki pod Leluchowem, gdzie działał oddział wydzielony 4 dywizji kawalerii pod dowództwem płk. Weissa v. Schluselburg (7 szwadronów kawalerii, 1 batalion piechoty i 1 batalion landszturmu). Oddział ten miał za zadanie opóźnić marsz kolumny rosyjskiej z Bardiowa przez Obrućne, a od 4 do 8 grudnia działał ze zmiennym powodzeniem w dolinie Popradu i Dunajca, usiłując osiągnąć Stary Sącz. Praktycznie były to jedyne siły austro-węgierskie w tym rejonie, odcięte przy tym od głównych sił 4 dywizji gen. Berndta, ponieważ Rosjanie zajmowali przełom doliny Popradu między Magurą Orłowską a Kraczonikiem.

Sytuacja uległa zmianie dopiero 8 grudnia. Kombinowana dywizja piechoty (honwedów) gen. Kornhabera v. Pilis przechodzi Przełęcz Tylicką i zajmuje, praktycznie niebronioną, Krynicę. Jednocześnie 38 dywizja piechoty (honwedów) gen. Paula v. Nagy wyładowuje się

z transportów kolejowych między Orłowem a Leluchowem i rusza doliną Popradu w kierunku Piwnicznej. Dywizję wspiera 11 Brygada Piechoty landszturmu (5 batalionów) gen. Notteses.

Muszyna od 8 grudnia jest wolna.

Najbliższym "sąsiadem" muszyńskiego jest cmentarz wojenny nr 346 w Krynicy, który kryje głównie żołnierzy austro-węgierskich zmarłych w funkcjonujących wówczas szpitalach wojennych w Krynicy.

Według źródłowych materiałów austriackich [1] na cmentarzu w Muszynie pochowano w 14 grobach pojedynczych i jednym zbiorowym — 18 żołnierzy austro-węgierskich należących do:

— 89 ck pułku piechoty (K.u.K. Infanterie-Regiment 89),

— 15 pułku dragonów (Dragoner-Regiment 15),

- 3, 17 i 19 pułków strzelców (Schützen-Regiment 3, 17, 19).

Pochowani tu żołnierze pochodzą najprawdopodobniej z 4 dywizji kawalerii gen. Berndta, 38 dywizji piechoty (honwedów) gen. von Nagy oraz 11 Brygady Pospolitego Ruszenia gen. Notteses. Nie potwierdzona informacja mówi, że część pochowanych to żołnierze zmarli na tyfus w lazarecie polowym dla zakaźnie chorych.

Cmentarz nr 345 założono na obrzeżu zachodnim cmentarza parafialnego w Muszynie. Grunt pod kwaterę ofiarował Urząd Parafialny; wydzielono go jako działkę o powierzchni 121 metrów kwadratowych i rozgraniczono kamieniami granicznymi oznaczonymi literami "HV" ("Heeres — Yermessung"). Cztery takie graniczniki widoczne są do dziś. Powierzchnia samej kwatery wynosi 96 m²; muszyńska nekropolia wojenna należy więc do cmentarzy małych. Obecnie — po przebudowie i remoncie, wykonanym w latach 1992-1993 — kwaterę zmniejszono do powierzchni 55 m². Cmentarz zbudowano na planie wydłużonego prostokąta o wymiarach 18,4 x 4,5 m, z poprzeczną osią symetrii i osiowym wylaniem w linii ogrodzenia frontowego, o wymiarach 4,4 x 2,5 m. Ogrodzenie tylne (zachodnie) stanowi pełny mur kamienny nakryty dwuspadową betonową koroną, załamany na skrzydłach w linii ogrodzeń bocznych. Wysokość muru wynosi około 1,0 m. Ogrodzenie frontowe w formie kamiennych prostopadłościennych słupów o kwadratowym przekroju, nakrytych namiotową betonową koroną. Odcinki ogrodzenia frontowego na prawo i lewo od osiowego wylamania podzielone są na krótsze segmenty betonowymi prostopadłościennymi słupkami o przekroju 25 x 25 cm, wysokości ok. 70 cm, z płaską koroną. Słupy połączono parami żelaznych rur.

Wejście usytuowano na osi założenia w formie j ednoskrzydłowej furtki z żelaznych rur, ujętej w betonowe słupki o opisanej wyżej formie. Element centralny stanowi kamienna ściana pomnikowa (niem. Denkmalswand) o wysokości około 3,50 m, zamknięta dwuspadowe i nakryta płaską betonową koroną. Pomnik posiada krótkie boczne skrzydła długości 0,50 m i wysokości ok. 1,50 m, nakryte betonową trójspadową koroną. Do skrzydeł dobudowano mur ogrodzenia tylnego. Faktura pomnika, muru i narożnych słupów ogrodzenia gruba typu "oskard". Na osi pomnika, na jego przednim licu, nałożono betonowy krzyż łaćski o wyciętych łukowo narożach ramion. Na krzyżu betonowym nałożono krzyż żeliwny, ażurowy, ze stylizowanym mieczem na osiach ramion. Na skrzyżowaniu ramion znajduje się krzyż maltański z przewieszonym przez ramiona laurowym wieńcem i datą "1914" na okrągłej tarczy. U podstawy krzyża palmeta.

Pod krzyżem umieszczona jest płaska stojąca marmurowa tablica inskrypcyjna, umocowana czterema metalowymi bolcami do betonowej podstawy. Całość ustawiono na niskim betonowym spoczniku. Napis głosi: "ES MUSSTE NACHT / IN DIESEN AUGEN WERDEN / DAMIT EIN NEUER TAG / FÜR EUCH ERSCHIEINE", co oznacza: "Oczy nasze mgłą zasły, aby w waszych nowy dzień zaświtał".

Pierwotny układ grobów ziemnych jest symetryczny. Przed pomnikiem znajduje się grób zbiorowy (4 poległych), na prawo i lewo — w bocznych skrzydłach kwatery — po 7 grobów pojedynczych (niem. Einzellgrab).

W trakcie wykonywanego w ostatnich latach remontu odbudowano rozpadający się tylny mur ogrodzenia oraz słupy ogrodzenia frontowego i pomnik. Skrzydła boczne skrócono, zmniejszając przez to powierzchnię kwatery o około 40 m². W skrzydłach uformowano płaskie mogiły ujęte w kamienne obramowania. Od otwartego wejścia ku pomnikowi zbudowano betonowy chodnik. Po obu stronach marmurowej tablicy inskrypcyjnej umieszczono dodatkowe tablice mniejszego formatu z czarnego marmuru. Na tablicy prawej znalazło się polskie tłumaczenie inskrypcji niemieckiej, której autorem jest kapitan Hans Hauptmann (w okresie budowy cmentarzy tzw. oficer koncepcyjny i z-ca dowódcy Oddziału Grobów Wojennych, majora Rudolfa Brocha). Na tablicy lewej napis: "ŻOŁNIERZE POLEGLI / W OKOLICY MUSZYNY / W GRUDNIU 1914 R. / MADRYGA DAMIAN / KUZACH FEDKO / BILIŃSKI JAN / oraz 4 NIEZNANYCH".

Dawne ogrodzenie rurowe zastąpione zostało nieautentycznym, lecz estetycznie wykonanym, ozdobnym kutym żelaznym płotkiem.

Po przebudowie kwatery sprawia obecnie korzystne wrażenie i jest dowodem poszanowania pochowanych tu żołnierzy (wśród których są polskie nazwiska), niezależnie od tego, jakie nosili mundury, zgodnie z przesłaniem pięknego wiersza na jednym z galicyjskich cmentarzy:

"Wy, coście padli — za Ojczyznę w boju
Wróg, czy przyjaciel — dokonawszy czynu,
Śpijcie złączeni — w tej ziemi pokoju
Zarówno zdoła was — wieniec wawrzynu".

Oktawian Duda

Literatura:

1. Rudolf Broch i Hans Hauptmann — "Die Westgalizische Heldengraber aus den Jahren des Weltkrieges 1914-1915", Wien 1918
2. Oktawian Duda — Cmentarze I wojny światowej w Galicji Zachodniej — czas świętości i czas pogardy, mps
3. Oktawian Duda - Cmentarze wojenne z lat 1914-1918 w Beskidach, "Wierchy" t. 53, 1984 r.
4. Holy K. - Taženi v Haliči a v Polsku r. 1914, Praha 1928
5. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914-1918, t. I, Wien 1931
6. Die schlacht bei Limanowa — Lapanow, Wien 1915
7. K. Garduła i L. Ogórek — Śladami I wojny światowej między Rabą a Dunajcem, Kraków 1988

Cmentarz wojenny nr 345 (I wojna światowa) w Muszynie (fot. O. Duda)